

CRISIS IN THE HEALTHCARE SYSTEM RELATED TO THE LACK OF NURSES IN THE REPUBLIC OF BULGARIA ⁴

Assoc. Prof. Despina Georgieva, PhD

PhD Department of Health Care

University of Ruse

Phone: +359 889789100

E-mail: dpgeorgieva@uni-ruse.bg

Pr. Assist. Irinka Hristova, PhD

Department of Health Care,

University of Ruse

Phone: +359 884582733

E-mail: ihristova@uni-ruse.bg

Abstract: *What are the causes of the staffing crisis related to the shortage of nurses? Why is this noble, necessary, guaranteed realization less and less attractive to young people? Against the background of the growing need for nurses worldwide, there is a significant outflow of the profession, especially visible in Bulgaria.*

The purpose of this report is to present the factors and reasons why the nursing profession is less and less preferred by young people, as well as the proposed measures aimed at employers to overcome the personnel crisis. The foreign experience and anti-crisis strategies are analyzed, the results of research on the professional attitudes of the students majoring in Nursing from the University of Ruse "Angel Kanchev" are presented. The position of the Bulgarian Association of Healthcare Professionals (BAPZG) is presented. The conclusions are aimed at uniting the efforts of all stakeholders to build a long-term comprehensive anti-crisis strategy with real actions aimed at raising the prestige and importance of the profession, improving working conditions and adequate remuneration of nurses.

Keywords: *nurse, personnel crisis, factors, anti-crisis strategy.*

JEL Codes: *L18*

ВЪВЕДЕНИЕ

Редица публикации, интервюта и изказвания на представители на БАПЗГ предупреждават от години за задълбочаващата се криза, свързана с недостига на медицински сестри, за условията на труд, ниското заплащане и пренебрежителното отношение към съсловието в България. Въпреки това не се предприемат реални съществени мерки за издигане престижа и възприемането на професията като една от най-значимите за едно общество с нарастващи потребности от здравни грижи. Около 30 хиляди медицински сестри не достигат у нас, сочи статистиката. Вместо 1 към 2 съотношението лекар–медицинска сестра у нас в момента е 1 към 0,9. (Vasileva, M., 2019). Потребността от медицински сестри в целия свят нараства, но в България ситуацията е кризисна. Дори, ако се борави с остарялото схващане, че потребността от медицински сестри трябва да се определя като съотношение спрямо броя на лекарите, при минимум съотношение 2 сестри на един лекар в ЕС, в България съотношението е 29 769 сестри на 27 423 лекари. През 2005г, Световния конгрес на Международния Сестрински Съвет в Тайпе приема, че *една медицинска сестра се грижи за четирима болни, всеки следващ болен увеличава вероятността за влошаване качеството на предоставените здравни грижи.* (SRZG, 2013-2020). Голяма част от наличния персонал предстои да напусне системата поради пред пенсионната възраст на близо една трета от медицинските сестри и акушерки в страната. Пенсионери на 70 и повече години продължават да работят. Пандемията от Ковид 19 изостри още повече проблемите в здравната система.

---

⁴ The paper is presented in October 28, 2021 at the Online scientific conference RU & SU'21 in the Health Care section with the original title in Bulgarian: КРИЗА В ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО, СВЪРЗАНА С НЕДОСТИГА НА МЕДИЦИНСКИ СЕСТРИ В Р БЪЛГАРИЯ.

В световен мащаб правителствата се ангажират с предприемане на конкретни мерки на базата задълбочени анализи и доклади, свързани с проблемите и недостига на медицински сестри. Доклад на Световната здравна организация (СЗО) от 2020 г. в партньорство с Международния съвет на медицинските сестри (ICN) и Nursing Now разкрива, че днес в света има малко под 28 милиона медицински сестри. За да се предотврати глобалният недостиг, докладът изчислява, че страните, изпитващи недостиг, трябва да увеличат общия брой завършили медицински сестри средно с 8% годишно, заедно с подобрена способност за заетост и задържане в здравната система. „*Политиците разбират цената на образованието и поддържането на медицинска сестра, но едва сега много от тях признават истинската им стойност*“, каза президентът на ICN. „*Всяка стотинка, инвестирана в медицински сестри, повишава благосъстоянието на хората и семействата. Този доклад подчертава приноса на медицинските сестри и ние призоваваме правителствата да инвестират в тази прекрасна професия.*“ За да осигурят на света нужната работна сила от медицински сестри, СЗО и нейните партньори препоръчват на всички страни: увеличаване на финансирането за обучение и наемане на повече медицински сестри; обучение на медицинските сестри в научни, технологични и социологически умения; заемане на лидерски позиции, включително на правителствено ниво; гарантиране, че медицинските сестри в екипите за първична медицинска помощ работят с пълния си потенциал; подобряване на условията на труд, осигуряване на безопасно ниво на работа, справедливи заплати и зачитане на правата на здраве и безопасност при работа; прилагане на чувствителни към пола политики за медицински сестри; модернизиране на професионалните сестрински регулации чрез хармонизиране на образователните и практическите стандарти; засилване ролята на медицинските сестри в екипите за грижи в секторите - здравеопазване, образование, имиграция, финанси и труд. Посланието на доклада е ясно: *Правителствата трябва да инвестират в сестринското образование, създаване на добри условия за работа на медицинските сестри и лидерство* (WHO, 2020). На 1 юли 2021 г. в знак на благодарност Международният съвет на медицинските сестри (ICN) и Световната здравна организация (СЗО) издадоха възпоменателна монета и сертификата за националните асоциации на медицинските сестри и членовете на ICN, за службата им по време на Международната година на медицинската сестра и акушерка и пандемията от COVID-19. Подписани от генерален директор на СЗО, и президент на ICN, възпоменателните монети и сертификати отбелязват също 200-годишнината от рождението на Флорънс Найтингейл (ICN и WHO, 2020).

ИЗЛОЖЕНИЕ

В последния доклад на СЗО от 2020, свързан с острия недостиг на медицински сестри според генералния директор на СЗО „*Медицинските сестри са гръбнакът на всяка здравна система.* „*Този доклад е силно напомняне за уникалната роля, която играят, и сигнал за събуждане, за да се гарантира, че те получават необходимата подкрепа, за да поддържат света здрав.*“ (WHO, 2020).

В стремежа за разрешаване на проблема с недостига на медицински сестри се създават персонализирани маркетингови стратегии, които се фокусират върху техните нужди, с подпомагане привличането и запазването им в здравеопазните системи. От анализите става ясно, привличането и наемането на медицински сестри става все по-трудно. Има много фактори, допринасящи за огромната разлика между търсенето и предлагането на медицински сестри. Един от факторите е застаряващото население, което ще се удвои до 2060 г., увеличавайки нуждата от повече медицински сестри. Друг фактор е, че по-малко медицински сестри започват кариерата си в болниците. Нараства превантивната грижа, нараства и броят на хроничните заболявания, които изискват все повече сестрински грижи. Как могат да се наемат медицински сестри в среда, в която има толкова много неконтролируеми фактори? За да се привлекат по-квалифицирани кандидати, е важно да се приложат специфични стратегии, които имат пряко положително въздействие върху проблемите на медицинските сестри. Те са насочени към: подобряване имиджа на професията чрез нейното медино представяне, подчертаване възможностите за кариерно развитие, адекватно финансово компенсирание,

осигуряване на гъвкави работни графици, създаване на посланици - медицински сестри, признаване на медицинската сестра като пълноправен член на медицинския екип и др. Препоръките към лечебните заведения са за прилагане на креативни подходи в усилията си за набиране на персонал и фокусиране върху нуждите на кандидата, като поддържаща работна среда, стимули и чувство за общност, съчетано със силно маркетингово послание (Wolters Kluwer, 2019),

В Статията *Зачитане на сестринския специалист: Мълчанието трябва да бъде чуто*, още през 2015г. се посочват проблемите на медицинските сестри в Америка, според автора съвременното общество често не успява да оцени дейността на медицинските сестри до степен на подценяване на техните силни страни, умения и дори клинични способности. Дейностите на медицинските сестри са базирани на сложно разнообразие от задачи. Отвъд класическата роля, понастоящем медицинската сестра изпълнява множество роли-практикуваща медицинска сестра, администратор, изследовател и педагог. Поради широкия спектър от задължения, изпълнявани от медицинските сестри, те заслужават по-висок статут и власт. С течение на времето ролята им се е развила от подчинен до независим участник в предоставянето на здравни грижи. Въпреки това, старите нагласи на мислене все още продължават и със сигурност допринасят за лошо обществено възприятие на сестринската професия и нейното подценяване. Освен това трудната физическа и емоционална работна среда, съчетана с неадекватни финансови възнаграждения прави професията *Медицинска сестра* като една от най-непривлекателните от всички професии, отчита се това, че все по-малко мотивирани хора са привлечени от тази професия. Следователно системата на здравеопазване е изправена пред сериозна криза от липсата на медицински сестри. Причините са многофакторни: *лошо представяне в медиите, финансови ограничения; ограничаване възможностите за обучение и развитие на медицинските сестри; липса на професионално удовлетворение, непрекъснато нарастващото административното и клинично натоварване; недостиг на медицински сестри, водещ до професионален натиск на работещите; неадекватни възможности за образование, обучение и професионално развитие; ниски стандарти за влизане в университетите; езикови бариери и лоши комуникативни умения; стресови условия на труд; насилие срещу медицинския персонал*. Налага се спешно преразглеждане на статута на медицински сестри, ако лекарите, администраторите и обществото като цяло не се съобразяват с необходимостта от това медицинските сестри да са с добре дефиниран статут, няма да има смислена сестринска професия. Сестринската професия е на кръстопът (Mishra S., 2015).

На фона на пандемията от COVID-19, в света значимостта на медицинските сестри се осъзнава като мощна сила в здравната система. В Америка професията се издига на преден план и се представят предимствата и възможностите за бъдеща кариера. Светът осъзнава каква важна роля играят медицинските сестри. Според социологическото проучване на Gallup, медицинските сестри са класирани като най-значима професия сред американците през последните 18 години. Подчертават се възможностите за кариерно развитие на професията в Америка. След избухването COVID-19, медицинските сестри могат да използват технологиите за създаване на терапевтични взаимоотношения и диалог във виртуална среда. Превантивните грижи се увеличават, когато медицинските сестри използват технологиите в своята практика. Предприемачеството предлага много възможности за подобряване на грижите за пациентите. Създадени са много възможности медицински сестри да заемат ръководни длъжности на ниво здравна организация. Те имат водеща роля за решаване на здравни проблеми в неравностойните общности. Разнообразни програми, свързани с културата на здравето финансират сестрински проекти. Добре организирано е продължаващото образование, магистърските програми и специализации позволяват на медицинските сестри да продължават образованието си. Сестринската кариера предлага много възможности за въздействие и растеж както в личен, така и в професионален план. (Kelbach, J., 2020). Правителството на Англия се ангажира с мерки за увеличаване броя на медицински сестри, както и подобряване на работните условия. Проблемите за задържане на персонала са документирани от 2011-12г., като до 2019г. са изготвени три доклада в посока издигане

престижа на професията и осигуряване на по-добри условия за работа. Последният доклад се фокусира по-подробно върху две критични точки - задържането и изтощаването на медицинските сестри, както и намаляване на студентите медицински сестри. Този доклад излага препоръки за подобряване на тези тревожни тенденции. (Buchan J, et al.,2019)

От анализа на информацията, касаеща недостига на медицински сестри става ясно, че в икономически силно развити страни, за които е известно, че сестринството е на много по-високо ниво в сравнение с България се осъществяват задълбочени анализи и правителствата предприемат адекватни и навременни мерки за подобряване статута и привлекателността на професията. Какво се прави за издигане престижа на професията и преодоляване на кризата с недостига на медицински сестри в България? В нашата страна факторите за кризата в професията са същите като на медицинските сестри в света, но значително по-сложно заплетени, придружени с негативно формирани предръсъдъци и напълно унищожен престиж, значимост и статут на професията. Проблемите не само, че не се разрешават, а се задълбочават поради липса на желание да се чуят, разберат и предприемат препоръчаните мерки от СЗО, свързани със законодателни промени. Обезличаването на професията се задълбочава от факта, че в последните години, вместо да се предприемат адекватни мерки, липсата на медицински сестри в лечебните заведения се компенсира със заместване им от студенти или други професионалисти от направление Здравни грижи. По отношение на признаването на професията и нейното медино представяне в България, чрез публични изказвания по национални медии, в социалните мрежи, научни доклади и публикации се тиражира пренебрежителното отношение от лекари и политици към медицинските сестри. Свиването на престижа на професията започна още преди 15-20 години. За съжаление и днес тази тенденция се запазва и задълбочава. Лекарите в България поддържат и толерират отдавна променената в света подчинената и зависима роля на медицинската сестра. От 60-70г. на миналия век в Америка и западна Европа е приета нова философия на сестринството, както и обосноваването на научни теории и практики автономна сестринска роля, която в България продължава упорито да не се приема. В нашата страна от 2007г. Специалността *Медицинска сестра* е регулирана професия от професионално направление *Здравни грижи*, като висше образование по специалността за образователно-квалификационна степен "бакалавър" се придобива във факултети и/или филиали на висши училища. Обучението съответства на Наредба за ЕДИ/ПМС 248/22.11.2005г., Постановление № 257/01.11.2010 г., Постановление № 86/15 април 2016 г. Наредба № 1/08.02.2011 г. и Директиви 2005/36/ЕО и 2013/55/ЕС. Въпреки, че образователният статут на медицинските сестри е променен преди 15г., често в публични изказвания на представители на Български лекарски съюз (БЛС) и директори на лечебни заведения, медицинските сестри се подценяват, като се поставят в категорията „помощен персонал”. При публично обсъждане на проблеми в областта на здравеопазването години наред не се споменава медицинската сестра, като че ли тя е невидима, незначима, несъществуваща. В колективния рамков договор на НЗОК с болничните и извънболничните лечебни структури, медицинската сестра не е посочена като част от медицинския екип, тя не страна в договарянето, отново е невидима, нейният труд не се отчита и остойностява. След възникване на Пандемията от Ковид 19 се заговори за съществуването на тази категория медицински персонал, но отново в публични изказвания е представяна като „среден” персонал от класификацията „висш”, „среден” и „нисш” медицински персонал в здравеопазването, (използвана в нормативни документи от преди 1989г). Всичко това на фона на изказванията на СЗО за уникалната роля и значимост на сестринската професия, дадените препоръки и подчертаната спешна необходимост от незабавни правителствени мерки за преодоляване на кадровата криза. Друг проблем е ниско заплащане на сестринския труд, който в продължение на много години е представян чрез изявления на БАПЗГ, както и чрез предприетите отчаяни опити на съсловието да бъдат чути чрез стачни действия и демонстрации. Не маловажен е фактът, че липсва целенасочено отделяне на финансови средства за осигуряване на съвременни материали, консумативи и апаратура за осъществяване на качествени и безопасни здравни грижи. Наблюдава се инвестиране в скъпоструваща съвременна апаратура за диагностика и лечение, което не се синхронизира с морално остарелите, не подновявани с

години уреди, апарати и консумативи, използвани в дейността на медицинските сестри. Липсва ясна политика за кариерно израстване, продължаващо обучение и свързано с това финансиране. Не се постигна законово регламентиране автономната функция на медицинската сестра, обвързано с финансиране дейностите за оказване на домашни и дългосрочни здравни грижи. Липса на реални длъжности „помощник медицинска сестра” или „болногледач” в лечебните заведения, които биха довели до облекчаване труда на медицинската сестра и повишаване качеството на здравни грижи. Липсата на стандарти по здравни грижи, както и сестринска документация, отразяваща дейността на медицинската сестра не позволява използването на цялостния и професионален капацитет от знания, умения и компетентности. В България е напълно ясно момента с ясен и висок глас да се назовават проблемите такива каквито са. За разлика от развитите общества, където ролята на медицинската сестра е оценена като значима, то в България продължават да не виждат и чуват отчаяните опити за признаване на професията, за разбиране и разрешаване на проблемите на медицинските сестри.

През 2017-2018г. Асоциация на индустриалния капитал в България (АИКБ) (<https://bica-bg.org/>) (не обвързана със здравеопазването организация), е реализирала проект BG05M9OP001-1.011 - 0002 „Постигане на устойчива и качествена заетост посредством подобряване привлекателността на професии със слабо предлагане на пазара на труда в ключови за развитието на българската икономика сектори”, <https://www.eufunds.bg>. Целта на проекта е създаване на пилотен модел за решаване на един от основните проблеми на пазара на труда през последните 15 г., изразяващ се в дисбаланс между търсенето на квалифицирана работна сила в ключови за развитието на българската икономика области. Осъществена е оценка на привлекателността на 16 професии в четири пилотни сектора. Изготвена и апробирана е Стратегия за повишаване на привлекателността на професиите, предложен е план с конкретни мерки. В областта Здравеопазване са анализирани 4 професии: лекар; медицинска сестра; акушерка и лаборант. Предложените мерки са на базата на изследвани и анализирани две групи фактори: **Фактори, произтичащи от образованието**, включващи обучението по конкретната професия: престижността на професията; усилията, необходими за завършване на образованието; времето за обучение и стойността му; местоположението и репутацията на учебното заведение. **Фактори, произтичащи от длъжностите**, на които се упражнява конкретната професия: работна среда; трудово възнаграждение; нематериални стимули; стрес; престижност на професията; перспективи за развитие в рамките на професията. Обект на нашето внимание е анализът на факторите и предложения модел за повишаване на привлекателността на професия *Медицинска сестра*. Констатациите от осъществените анализи са, че въпреки, че професията е интересна и изключително важна за обществото и неговия здравен статус, са налице задълбочаващи се проблеми при намирането на кадри. Основен проблем в системата на здравеопазването през последните пет години е именно липсата на медицински сестри. АИКБ подготвя Практическа инструкция за прилагане на Моделите за повишаване на привлекателността на анализирани професии, препоръчани на ръководителите на лечебните заведения и специалистите по човешки ресурси. Въпреки, че проблемът с недостига на медицински сестри е повсеместен и в световен мащаб, професията има достатъчно качества, за да бъде представена по атрактивен начин и да се повиши нейната привлекателност. Предложените мерки са насочени към повишаване имиджа и популяризиране на професията и към задържане на медицинските сестри в сферата. Необходима е работа с широката общественост и изграждане на позитивен имидж на медицинската сестра чрез рекламни кампании с цел популяризиране на професията и изграждане на позитивен публичен образ. Препоръките са за представянето на професията сред две целеви групи: родителите (семействата) и младите хора. Изследванията показват, че родителите много активно влияят върху вземането на решение за избор на професия. Обект на внимание могат да са учениците от 8-ми клас нагоре, както и млади хора, които не са се ориентирали професионално. За да привлече тази група следва да се представи професията, да се отговори на въпроса какво извършва медицинската сестра, какви усилия изисква професията, да се представят възможностите за стипендии и платени стажове за периода на обучението. За да наеме и задържи работодателят обучените служители, трябва да обмисли

добре какви условия на наемане да предложи - въвеждане на форми за гъвкави системи за финансово и нефинансово стимулиране, финансиране на последващи обучения и специализации. Работодателят следва да направи анализ на възможностите си и да подготви пакет от точно тези стимули, обвързани с конкретните желания и очаквания на медицинските сестри. На базата на резултатите от осъществените анализи по професии от АИКБ са направени предложения към Министерство на труда и социалната политика и Министерство на образованието (BG05M9OP001-1.011– 0002, 2018)

Отчитайки занижения интерес към професията, Катедра *Здравни грижи* към Русенски университет „Ангел Кънчев” в последните 2г. предприема редица инициативи за популяризиране на специалността *Медицинска сестра*. Освен включване в провеждащите се в Русенския университет утвърдени традиции за популяризиране на специалностите: *Младежко иновативно експо 2021*, *Ден на отворените врати*; *Ден на специалността* и др. Катедра *Здравни грижи* реализират и много новаторски идеи в тази насока. Посетени са над 20 училища в града и региона, съвместно с представители на УМБАЛ „Медика”, както и на други лечебни заведения в региона. Целогодишно се осъществява популяризиране на специалността чрез рекламни материали, филми от изявени студенти, представящи себе си и специалността в социалните мрежи. За издигане престижа и значимостта на професията по наша инициатива, лекари от лечебните заведения представят своята гледна точка за значимостта на професиите *Медицинска сестра* и *Акушерка*, които също се популяризирани. Всички изяви на студентите, като участия в проекти, съвместни обучения с чужди университети се публикуват в сайта на университета, страницата на катедрата и социалните мрежи, както и в местните медии. Студентите се подкрепят и насърчават активно в научноизследователската дейност и в обучението, с цел адаптация на новоприетите студенти от 5г. се прилага наставническа програма „студент- студент“ и др. Лечебните заведения на територията на гр. Русе и региона предлагат стажантски стипендии. Въпреки усилията от страна на учебното заведение, специалността *Медицинска сестра* продължава да не е желана от младите хора. Интересът към професията започна да намалява от около 20г., като в последните пет е много очевиден. Еднопосочните усилия от страна на обучаващата организация не са достатъчни, т.к проблемите са многофакторни и до голяма степен зависят от работодателите. Изключително важно е да се изследва мнението на студентите от специалност *Медицинска сестра* и техните нагласи за бъдеща реализация, както и анализите на актуалните проблеми на съсловието. Редица публикации представят резултати от изследвания свързани с професионалната реализация, нагласи за непрекъснато обучение, реализация в чужбина, ролята на наставниците, мотивите за избор на професия и др. (M. Dimitrova, G. Chaneva, 2020; Stoykova, V., A. Vasileva, K. Egurudze, F. Durllyova, 2016; Georgieva, A., K. Stamova, 2013; A. Andonova, 2020; M. Stoichkova, D. Iv. Milikina, 2020, Borisova T., D. Milikina, 2020, Georgieva D., R. Ivanova, 2012; Andonova A, 2011; Milcheva H., 2011). Много информативни и значими са резултати от изследване на 200 студента от специалност *Медицинска сестра* от Русенски университет, проведено в периода от 2013-2018г. Проучено е мнението на студентите в трети и четвърти курс от обучението по отношение на разминаването между очаквания за професията и реалността с която се сблъскват. Резултатите показват, че около 3 % от новоприетите студенти напускат след започване на обучението и се насочват към други специалности или изобщо не продължават висшето си образование, средно 4 % отпадат от системата в годините на обучение, поради слаби резултати или неполучени заверки. Установява се, че при голяма част (50%) от студентите разочарованието от избора на професия настъпва когато по-интензивно навлязат в реалната клинична среда и установят, че част от това, което получават като теоретична и практическа подготовка в университета не се прилага на практика, че няма приети стандарти за добра сестринска практика. В тях настъпва объркване по отношение на качеството на изпълнението на голяма част от дейностите в лечебните заведения. Сблъсъкът с реалните негативни проблеми на съсловието от една страна, разрушава положителната представата за професията, които те са получили от преподавателите в университета. Това им въздейства демотивиращо, разочаровани са от негативното отношение към съсловието и проявяват

песимизъм, че някога ще бъде променен статута на медицинската сестра в България и, че трудът и ще бъде достойно оценен. Част от студентите споделят, че практикуващите медицински сестри също ги демотивират и разколебават в избора им на професия и бъдещата реализация, като проектират насъбралия се негативизъм, умора и негодувание от несправедливостите на здравеопазватната системата в България към съсловието. Около 10% от студентите, споделят, че родителите им не са съгласни с избора им на професия поради ниското заплащане, липсата на престиж и уважение към професията, както и демонстрирането на пренебрежителното отношение на лекарите и обществото като цяло към медицинските сестри, в последните години се изтъква и рисковата среда. В същото време реализирани наши студенти в Англия, Испания и други европейски страни споделят, че са удовлетворени от труда си, уважавани и добре заплатена е дейността им, изказват мнение, че всичко, което са учили има смисъл. Доволни са от обучението и подготовката, която са получили в България и тя е адекватна на професионалните изискванията в съответната страна. Щастливи са, че могат да приложат на практика всичко в което са се обучавали. Като основен проблем изтъкват езиковата бариера.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Като представители на висше училище, в което се обучават студенти от специалност *Медицински сестри*, на базата на дългогодишния опит на преподавателите, както в обучението, така и в организирането и провеждането на кандидат-студентски кампании считаме, че са необходими комплексни целенасочени мерки и обединени усилия на всички заинтересовани страни: Университет; работодател; БАПЗГ, работещи медицински сестри, Министерство на образованието, Министерство на здравеопазването. Необходимо е да се използва чуждия опит, да се следват препоръките на СЗО, да се анализират резултатите от изследванията в България. Направените предложения да се реализират под формата на Стратегия за популяризиране и издигане престижа на професията и изграждане на антикризисна програма включваща планиране и реализиране на реални системни и целенасочени дейности за решаване на проблемите днес, за да се очакват резултати в дългосрочен план.

REFERENCES

Andonova A. (2020). *Current problems of nursing in Bulgaria*, Proceedings, nurses and midwives - a key resource in modern health care Thracian University - Stara Zagora, Faculty of Medicine Department of Health Care, 2020, ISBN: 978-954-305-570-8 (**Оригинално заглавие:** *Андонова А.(2020). Актуални проблеми на сестринството в България, Сборник Доклади, Медицинските сестри и акушерките – ключов ресурс в съвременното здравеопазване Тракийски университет - Стара Загора, Медицински факултет Катедра „Здравни грижи“, 2020, ISBN: 978-954-305-570-8)*

Andonova A. (2011). *Motives and attitudes of students in choosing the profession "Nurse, EIGHTH INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE" TEACHING, LEARNING AND QUALITY IN HIGHER EDUCATION- 78 EDUCATION- 9954 - 20114324 -5* (**Оригинално заглавие:** *Андонова А.(2011). Мотиви и нагласи на студентите при избора на професията „Медицинска сестра, Осма международна научно – практическа конференция „Преподаване, учене и качество във висшето образование – 2011, ”Издаелство на МВБУ 2011 г., ISBN 978-954-9432-43-5)*

Borisova, T., I. Milikina . (2020). *Current state of nursing and nursing care - the readiness of young professionals to practice the profession after graduation*, Proceedings, Nurses and midwives - a key resource in modern health care Thracian University - Stara Zagora, Faculty of Medicine, Department of Health Care, 2020, ISBN: 978-954-305-570-8, (**Оригинално заглавие:** *Борисова,Т., И. Миликина . (2020). Актуално състояние на сестринството и сестринските грижи - готовността на младите специалисти да упражняват професията след завършване на висшето си образование, Сборник Доклади, Медицинските сестри и акушерките – ключов*

ресурс в съвременното здравеопазване Тракийски университет - Стара Загора, Медицински факултет Катедра „Здравни грижи“, 2020, ISBN: 978-954-305-570-8)

Buchan J, Charlesworth A, Gershlick B, Seccombe I.. (2019). 'A critical moment: NHS staffing trends, retention and attrition'. Health Foundation; 2019 (URL:<https://www.health.org.uk/publications/reports/a-critical-moment>)

BG05M9OP001-1.011 – 0002. (2018). Achieving sustainable and quality employment by improving the attractiveness of professions with low labor market supply in key sectors for the development of the Bulgarian economy", (**Оригинално заглавие:** BG05M9OP001-1.011 - 0002 „Постигане на устойчива и качествена заетост посредством подобряване привлекателността на професии със слабо предлагане на пазара на труда в ключови за развитието на българската икономика сектори”),2017, <https://bica-bg.org/>).

Dimitrova M., G. Chaneva. (2020). Professional competencies as a prerequisite for the professional realization of nurses. - Nursing, 52, 2020, № 2, 32-36, (**Оригинално заглавие:** Димитрова М.,Г. Чанева. (2020). Професионалните компетенции като предпоставка за професионалната реализация на медицинските сестри. – Сестринско дело, 52, 2020, № 2, 32-36)

Georgieva D., R. Ivanova. (2012). *The role of mentors from the clinical bases for the professional adaptation of first-year students majoring in "Nurse"*, SCIENTIFIC PAPERS OF THE UNIVERSITY OF RUSSIA - 2012, Volume 51, Series 8.3 <http://conf.uni-ruse.bg/bg/docs/cp12/8.3/8.3-9.pdf>, (**Оригинално заглавие:** Георгиева Д., Р. Иванова . (2012). Роля на наставниците от клиничните бази за професионалната адаптация на студентите от първи курс специалност- „Медицинска сестра”, НАУЧНИ ТРУДОВЕ НА РУСЕНСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ - 2012, том 51, серия 8.3) <http://conf.uni-ruse.bg/bg/docs/cp12/8.3/8.3-9.pdf>

Georgieva, A., K. Stamova. (2013). *The formation of attitudes and needs for lifelong learning in students majoring in "Nurse" - a guarantee of quality mastery of modern standards of care for patients with disabilities*, Electronic Journal Pedagogical Forum, ISSN 1314-7986, Issue 3, 2013, (**Оригинално заглавие:** Георгиева, А., К. Стамова. (2013). Формирането на нагласи и потребности за непрекъснато обучение у студентите в специалност „Медицинска сестра“ – гаранция за качествено овладяване на съвременните стандарти за грижи за болни с увреждания, Електронно списание педагогически форум , ISSN 1314-7986, бр 3, 2013)

ICN and WHO.(2020). Issue a commemorative coin and a certificate of appreciation to the nurses (**Оригинално заглавие:** ICN и СЗО. (2020). Емитират възпоменателна монета и сертификат за благодарност към медицинските сестри, URL: <https://nursing-bg.com/icn>)

Iordanova, P. , D. Milena G. Pencheva.(2020).*Continuing education of health professionals - a necessary condition for quality health care*, Proceedings, Nurses and midwives - a key resource in modern health Thracian University - Stara Zagora, Faculty of Medicine Department of Health Care, 2020, ISBN: 978-954-305-570-8 (**Оригинално заглавие:** Йорданова, Р. , Д. Милена Г. Пенчева .(2020). Продължаващо обучение на здравните професионалисти – необходимо условие за качествени здравни грижи, Сборник Доклади, Медицинските сестри и акушерките – ключов ресурс в съвременното здравеопазване Тракийски университет - Стара Загора, Медицински факултет Катедра „Здравни грижи“, 2020, ISBN: 978-954-305-570-8)

Kelbach, J., RNC-OB. (2021). 8 Trends in Nursing (That Make Nursing An Attractive Career Choice Right Now!, 2021 URL:<https://www.registerednursing.org/articles/eight-nursing-trends-attractive-career-choice-now/>

Milcheva Hr. (2011). *New challenges for the training of nurses and midwives*, EIGHTH INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE "TEACHING, LEARNING AND QUALITY IN 2011" 994-43-5 (**Оригинално заглавие:** Милчева Хр.(2011) Нови предизвикателства пред обучението на медицинските сестри и акушерките, Осма международна научно – практическа конференция „Преподаване, учене и качество във висшето образование – 2011,”Издателство на МВБУ 2011 г .ISBN 978-954-9432-43-5)

Mishra, S. (2015). Respect for nursing professional: silence must be heard. *Indian heart journal*, 67(5), 413–415. <https://doi.org/10.1016/j.ihj.2015.07.003>

Stoichkova, M., D. Milikina. (2020). *Why do Bulgarian nurses choose professional realization abroad ?*, Proceedings, Proceedings, Nurses and midwives - a key resource in modern health care Thracian University - Stara Zagora, Faculty of Medicine Department of Health Care, 2020, ISBN: 978-954 -305-570-8 (**Оригинално заглавие:** Стоичкова, М., Д. Миликина. (2020). *Защо българските медицински сестри избират професионална реализация в чужбина?*, Сборник Доклади, Сборник Доклади, Медицинските сестри и акушерките – ключов ресурс в съвременното здравеопазване Тракийски университет - Стара Загора, Медицински факултет Катедра „Здравни грижи“, 2020, ISBN: 978-954-305-570-8)

Stoykova V., A. Vasileva, K. Eguruzе, F. Durluyova. (2016). *Attitudes for professional realization of students majoring in "Nurse"*, Varna Medical Forum, vol. 5, 2016, Appendix 4 МУ-Варна, (**Оригинално заглавие:** Стойкова В., А. Василева, К. Егурузе, Ф. Дурльова., (2016) Нагласи за професионална реализация на студентите от специалност „Медицинска сестра“, Варненски медицински форум, т. 5, 2016, Приложение 4 МУ-Варна

STRATEGY FOR DEVELOPMENT OF HEALTH CARE IN THE REPUBLIC OF BULGARIA (2013 - 2020). (**Оригинално заглавие:** СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЗДРАВНИТЕ ГРИЖИ В Р БЪЛГАРИЯ (2013 – 2020 г). URL: <https://nursing-bg.com>)

Vasileva, M. (2019). We lack 30,000 nurses, <https://www.monitor.bg/bg/a/view/milka-vasileva-u-nas-lipsvat-30-000-medicinski-sestri-175651>, (**Оригинално заглавие:** Василева М., (2019), *У нас липсват 30 000 медицински сестри*, <https://www.monitor.bg/bg/a/view/milka-vasileva-u-nas-lipsvat-30-000-medicinski-sestri-175651>.) (Accessed on: 12.07.2021)

WHO. (2020). AND PARTNERS CALL FOR URGENT INVESTMENT IN NURSES [HTTPS](https://www.who.int/news/item/07-04-2020-who-and-partners-call-for-urgent-investment-in-nurses), URL: [://www.who.int/news/item/07-04-2020-who-and-partners-call-for-urgent-investment-in-nurses](https://www.who.int/news/item/07-04-2020-who-and-partners-call-for-urgent-investment-in-nurses), 7 april 2020

WHO. (2020). There are less than 5.9 million nurses in the world, from BNT, URL: <https://bntnews.bg/news/szo-v-sveta-ne-dostigat-59-miliona-medicinski-sestri-1047765news.html>, Source: BGNES, 10:03, 07.04.2020, (**Оригинална заглавие:** СЗО. (2020). *В света не достигат 5,9 милиона медицински сестри*, от БНТ, URL: <https://bntnews.bg/news/szo-v-sveta-ne-dostigat-59-miliona-medicinski-sestri-1047765news.html>, Източник: БГНЕС, 10:03, 07.04.2020)

Wolters Kluwe. (2019). Ten recruiting strategies to attract nurses, URL: <https://www.wolterskluwer.com/en/expert-insights/ten-recruiting-strategies-to-attract-nurses>. (Accessed on: 10.07.2021)

Проект № 21 – ФОЗЗГ – 02 „Създаване на методично-научни ресурси за оптимизиране на модула Практически основи на сестринските и акушерки грижи във виртуална образователна среда“, финансиран от ФНИ на Русенски университет „Ангел Кънчев“, ръководител гл. ас. д-р Цвета Христова, 2021 г.